

10. Шевченко А. Проблема норми у сучасному мовознавстві // Історичні регіони України: минуле та сучасність: матеріали Всеукр. наук. конф., 28 листопада 2013 р., Харківський національний автомобільно-дорожній університет. Харків, 2013. С. 137–140.

Жанна Побережник

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Віннічук А. П.)

ПОНЯТТЯ ІСТОРІОСОФІЇ : ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація

У статті розглянуто основні історіософські моделі та концепції. Розкрито рівні історіософії як творчої інтерпретації історії. Наведено циклічні теорії в історії української історіософії.

Ключові слова: історіософія, концепція, рівні, інтерпретація, основа.

Аннотация

В статье рассмотрены основные историософские модели и концепции. Раскрыты уровни историософии как творческой интерпретации истории. Приведены цикличные теории в истории украинского историософии.

Ключевые слова: историософия, концепция, уровни, интерпретация, основа.

Summary

The article discusses the main historiosophical models and concepts. The levels of historiosophy as a creative interpretation of history are revealed. The cyclic theories in the history of Ukrainian historiography are given.

Keywords: historiosophy, concept, levels, interpretation, basis.

Аналіз проблеми свідчить, що потреба в історіософії сильніше відчувається в тих суспільствах, де найбільш гостро стоїть питання про національну та культурно-історичну ідентичність окремої особистості або народу, їх місце у світовій цивілізації. Ця потреба, як видно, і є тим благодатним ґрунтом, який інтенсивно підживлює об'єктивним чином існуючі і постійно створювані історіософські побудови. Багато в чому завдяки таким побудовам історичне знання кожного разу являє нам перевагу сьогодення над минулим: історичні моделі заново воскрешають, реконструюють минуле для сучасності, відкриваючи в ньому невідомі досі грані, витягають із забуття все

нові факти, колись незрозумілі сучасниками, що створюють несподівані образи минулого. Всі ці обставини свідчать про неминущу цінність історіософії, бо тільки вона в змозі дати цілісне уявлення про мету, зміст і спрямованість історичного процесу

Світоглядною основою романтичної історіософії стала німецька класична філософія: праці І. Канта, Г. Гердера, Й. Фіхте, Г. Гегеля. Подіями, котрі найбільше привертали увагу істориків і громадськості були французька революція і численні війни в Європі, котрі дивним чином переплели ідеї свободи, національності, державності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості історіософічної концепції.

Оскільки і сьогодні повний драматизму досвід історії, що розгортається «містерія свободи» (М. Бердяєв), сам хід і результат якої заздалегідь не визначені, обумовлює звернення до попередньої історіософської традиції, яка надала цілий спектр часом альтернативних описів історії. Зрозуміло, для того, щоб раніше створені історіософські конструкти допомогли зрозуміти сенс того, що відбувається, вони повинні бути вписані в сучасний інтелектуальний і соціальний контекст, в зіткненні з яким виявляються нові точки зростання історичного розуміння.

Важливість методологічних сумнівів при вивченні і порівнянні різних концептуальних моделей історії підкреслював і Ф. Фіхте. Він звертав особливу увагу на те, що дослідник, який займається історією, керується «апріорі ніткою світового плану», ясного для нього без будь-якої історії. І історія потрібна йому не для того, щоб за допомогою своєї концепції щось в ній довести, а «... тільки для того, щоб прояснити і показати в живому житті те, що ясно і без історії». Отже, порівнювати між собою концептуальні історіософські моделі, створені різними теоретиками, не має сенсу. Вони, подібно до творів різних художників, представляють світ в оригінальних творчих вимірах: у кожного - своя логіка, свій задум, свої цінності і мотиви. Разом з тим, в них є і щось, що об'єднує.

У своїх міркуваннях автор базувався на вихідному припущенні, що кожна історіософія як творча інтерпретація історії містить в собі кілька рівнів, а саме:

- 1) відбір фактів відповідно до критеріїв важливості;
- 2) оцінка причинних залежностей;
- 3) уявлення про особисті і суспільні структури і їх причинно-наслідкові відносини;
- 4) теорії індивідуальної, групової і масової мотивації;
- 5) певна соціальна і політична філософія;
- 6) передбачаюче розуміння сенсу історії – разом зі змістом існування взагалі, яке, цілком незалежно від факту свого усвідомлення, становить основу всього перерахованого [5, с. 44].

Таке розуміння сенсу історії, що цілком очевидно, навмисно чи несвідомо впливає на всі інші рівні історичної інтерпретації та, в свою чергу, саме залежить від специфічного і універсального знання історичних процесів.

Існує два основних типи філософії історії. Перший з них – «історіософія» – здійснює філософську тематизацію, дослідження і осмислення історичного процесу як певної буттєвої сфери, об'єктивної даності, одного з найважливіших і багато в чому визначаючих контекстів існування людини і людства в цілому. Історіософія ставить перед собою завдання виявити у подіях минулого деякі загальні схеми, структури і закономірності, виявити загальний «сенс» історії, її «мету», кінцеве «призначення» і т.і. Ці феномени, на думку історіософії, вислизають від уваги вчених-істориків, зайнятих виключно вивченням окремих проблем і локальних відрізків історичного процесу.

Історіософія прагне до рішення декількох теоретико-пізнавальних питань і, перш за все, до з'ясування природи історичного, до встановлення головних причин і факторів руху історії як такої, до виявлення в подіях минулого загальних закономірностей і структур. Вирішення цього завдання пов'язане, як правило, із затвердженням панування в історії різного роду загальностей – законів історії в цілому або ж законів її окремих етапів, різних фундаментальних факторів (біологічних, географічних, науково-технічних), які

задають соціальну динаміку Їх послідовна тематизація трактується як осягнення істотного, що визначає сам зміст і ритм історії. Основоположною ознакою історіософського підходу до тлумачення завдань філософії історії стає установка на концептуалізацію історії, аналіз її першовитоків і фундаментальних структур, на побудову, в кінцевому рахунку, специфічної метафізики історії.

В історії українській історіософії циклічні теорії самі здійснили ще ширший колообіг – від міфологізованого нагадування про славетне минуле через ранньомодерну актуалізацію політичної кон'юнктури в теперішньому до модерних ідеалів кращого майбутнього, детермінованих субстанційними підвалинами минулого. У Липинського та Д. Донцова, творчий розквіт яких збігся з піком популярності О. Шпенглера, великий історичний колообіг поєднується з колообігом меншого штибу – циркуляцією еліт. Адже головним суб'єктом історичного процесу постають для них не широкі народні маси, заплямовані як «пасивна більшість», але «активна меншість». Ця еліта, по-перше, є наділеною видатними духовними якостями («благородністю, мужністю та розумом»), «матеріальною силою і моральним авторитетом» для того, щоб очолювати розбудову нації з людського колективу, складеного з уродженої зовнішньої подібності (мова, територія, фізичний тип, характер). По-друге, вона складається з найефективніших рецепієнтів наявної соціокультурної та історичної динаміки. «Аристократія – група найкращих у даний історичний момент серед нації людей, – писав В. Липинський. – які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент являються організаторами, правителями і керманічами нації» [2, с. 131]. Однак, наголошує автор «Листів до братів-хліборобів», гармонійний поступальний рух уперед цілої нації можливий тільки за умови, коли народ, цей пасивний складник нації, з одного боку, «взгнуждує» необмеженість і свавільність хотінь своєї аристократії, з іншого – «підваджується» за нею [3, с. 395]. Саме через харизматичний, а не спадковий статус колообіг еліт є об'єктивним невідворотним процесом.

Підсумуємо: модерна українська історіософія відпрацювала релігійні концепти й чинники в тому замкненому колі, яке сама собі створила. Спочатку вона виступила із загальним антираціоналістичним пафосом щодо попередньої історіософської традиції, а потім фактично наново раціоналізувала певні релігійні конструкти. Більше того, діаспорна історіософія також виступила з позиції поміркованої критики новосформованої в перші десятиліття ХХ ст. релігійної історіософії Національної Церкви українського народу. Тодішня політична кон'юнктура вимагала подальшого розвитку відомого від кінця ХІХ ст. образу героя, здатного вести боротьбу з несприятливими суспільно-політичними обставинами навіть у тому разі, коли ці обставини ніяк не вдається змінити на краще. Там, де раніше вважалася за потрібне сукупна, злагоджена праця мільйонів індивідуальностей, тепер знову вважалося достатнім діяльності однієї людини, зарядженої Національною ідеєю й здатної цією ідеєю заряджати мільйони народних мас.

Водночас українська історіософія, хоча й розвивалася за (щоправда, не поруч, але жодним чином не осторонь) світовою філософською та історичною думкою, обмежувалася по відношенню до неї спізнілою рецепцією, не змогла позбавитися від надмірного суб'єктивізму й ідеологічної заангажованості своїх конструкцій.

Література

1. Бердяев Н. Новое средневековье. Размышление о судьбе России и Европы [Текст]. Москва, 1991. 83 с.
2. Віннічук А. Геройство мусить мати нагороду. Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття / Монографія. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2010. 214 с.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму [Текст] // Липинський В. Твори. Архів. Студії / за заг. ред. Я. Пеленського. Твори. Т. 6. Кн. 1. Київ, 1995. 470 с.
4. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури [Текст]. Київ, 1992. 80 с.
5. Маланюк Є. Начерк культурного процесу [Текст]. // Маланюк Є. Книга спостережень. Проза. Торонто, 1962. Кн. 1. С. 465–484.
6. Томашівський С. Під колесами історії [Текст]. 2-ге вид. Нью-Йорк, 1962. 111 с.
7. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [Текст] // Філософські твори. У 4 т. / під заг. ред. В. Лісового. Київ, 2005. Т. 1. С. 5–162.